

НАУКА ТА БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2024.01.034>

УДК: 027.54(477-25)НБУВ:[025.5:004]-043.86:021.64(4)»364»

Любов Дубровіна,

<https://orcid.org/0000-0002-1011-7910>,

член-кореспондентка НАН України,
докторка історичних наук, професорка,
генеральна директорка Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)
просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: dubrovina@nbuv.gov.ua

Юрій Ковтанюк,

<https://orcid.org/0000-0002-4120-1875>,

кандидат історичних наук,
заступник генерального директора з наукової роботи,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)
вул. Володимирська, 62, Київ, 01601, Україна
e-mail: y.kovtaniuk@gmail.com

Гуманітарна допомога європейських партнерів під час воєнного стану і перспективи розвитку цифровізації колекцій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Мета статті – висвітлити гуманітарну допомогу донорів та європейських національних бібліотек, що розкривають нові можливості розвитку науково-інформаційного та історико-культурного напрямку Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в умовах цифрових технологій у період воєнного стану. **Методологія** передбачає використання методів аналізу та синтезу фактів та тенденцій розвитку можливостей цифровізації культурної спадщини у діяльності наукових бібліотек. **Наукова новизна**. Розкриваються сучасні реалії науково-технічної допомоги Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, її оцифровування колекцій, руху до європейського наукового простору та збереження фондів культурної та наукової спадщини національної бібліотеки, сучасних тенденцій розвитку електронних сервісів науки, культури, освіти. **Висновки**. Завдяки активному включенню до європейського бібліотечного співтовариства, гуманітарній допомозі європейських партнерів, міжнародної організації – Конференції європейських наукових бібліотекарів (CENL), інших донорів з урахуванням наявного власного досвіду Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського у галузі цифровізації та формування цифрових ресурсів культурної книжкової спадщини відкриті нові можливості її врятування. Надання відкритого доступу до ресурсів наукових знань та участь у європейських проєктах відкритої науки під час війни допомагає реалізовувати роль національної наукової бібліотеки у врятуванні національної пам'яті, значно розширити доступ до наукових знань, розвивати послуги і тим самим сприяти ментальному опору російській агресії, осмисленню власної приналежності до високих стандартів культури і гуманізму. Це вчергове підтверджує висока місія партнерства CENL як потужного професійного об'єднання, покликаного формувати єдині цілі розвитку співробітництва, а також висловити велику вдячність численним донаторам, які зробили можливість підтримки функціонування Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в цих умовах.

К л ю ч о в і с л о в а: Національна бібліотека Україна імені В. І. Вернадського, Конференція європейських національних бібліотекарів (CENL), цифровізація культурної спадщини, цифрова політика відкритої науки, електронні ресурси бібліотек та архівів, гуманітарна допомога бібліотекам.

Актуальність теми дослідження. Стрімке поширення інформаційних технологій, зростання цифрових ресурсів та прискорення інформаційного обміну сьогодні є вимогою часу, що визначає для бібліотек стійку актуальність питання про створення цифрових ресурсів науки культури та надання до них відкритого доступу. Збереження цифрової культурної спадщини вийшло на перший план діяльності ЮНЕСКО та Європейського Союзу (http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2019_2_7) [5]. У попередні роки Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ, Бібліотека) зробила значний крок у формуванні такого ресурсу та накопичила значний досвід у створенні ресурсів і підготовки професійного кадрового потенціалу та формування баз даних культурної спадщини загальноукраїнського значення, що відкрило нові можливості для розвитку цієї діяльності.

Але за останніми роками Бібліотека поступово втрачала матеріальні ті технологічні можливості створення та підтримки такого ресурсу, що спричинено старінням техніки та програмного забезпечення, зменшенням фінансування тощо. Війна ще більше погіршила матеріальну і кадрову ситуацію для головної наукової національної бібліотеки України, яка містить найбільші в Україні фонди бібліотечної рукописної та друкованої (книжкової, газетної та іншої профільної документальної спадщини).

Водночас, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського залишається установою, котра володіє потужною культурною та науковою спадщиною. Її документний фонд налічує близько 17 млн одиниць зберігання, зокрема колекції рукописної спадщини, стародруків і рідкісних видань, унікальних бібліотечних зібрань та історичних колекцій, колекції архівного примірника українського друку, картографічні, газетні, образотворчі та нотні зібрання, архівні документи, це – найбільше в Україні зібрання української та світової наукової літератури. Фонди нашої Бібліотеки віднесено до наукового об'єкта, що становить національне надбання, а значна частина спеціалізованих фондів належить до світової культурної спадщини. На жаль, збройна агресія проти України, розпочата у лютому 2022 р., показала, наскільки незахищеною може бути наукова, історична, культурна спадщина, зібрана і збережена поколіннями небайдужих учених та культурних діячів.

Мета статті – висвітлити гуманітарну допомогу донорів та європейських національних бібліотек, що розкривають нові можливості розвитку науково-інформаційного та історико-культурного напрямку Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в умовах цифрових технологій у період воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. У цей воєнний час особливу допомогу Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського з врятування документальної спадщини та ресурсів науки здійснили європейські національні бібліотеки та міжнародна організація «Конференція європейських національних бібліотекарів» (CENL), до складу котрої входить понад сорок національних бібліотекарів провідних країн Європи та Європейського Союзу. Активна допомога як самих директорів, так й їхніх колективів мали надзвичайно важливе значення в умовах воєнного часу, була організована реальна підтримка українським

бібліотекам – інформаційна, моральна, психологічна та технологічна, що сприяло вирішенню проблеми протистояння загрози знищення та продовження діяльності з рятування культурних цінностей.

У березні на сайті CENL з'явилася рубрика «Stand with Ukraine», а також заява на підтримку: «Національні бібліотеки Європи об'єднуються на підтримку свого члена Любові Андріївни Дубровіної, співробітників Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та всіх українських колег. CENL зараз концентрується на обміні й сприянні конкретним пропозиціям допомоги українським колегам, а також на збереженні української культурної спадщини у фізичній та цифровій формі. Секретаріат закликає всіх членів CENL надсилати інформацію про підтримку та допомогу українським бібліотекам та бібліотекарям за адресою cenl@dnb.de. 19–21 червня 2022 р. в Анкарі відбулася чергова Конференція CENL, на яку було запрошено доповідачем на відкритті щорічних річних зборів цієї організації генерального директора НБУВ Л. А. Дубровіну, де Л. А. Дубровіна звернулася з великим проханням про підтримку технікою цифрового копіювання унікальних бібліотечних фондів задля цифрового збереження видатних джерел історичного минулого України [2].

Однієї з перших на звернення CENL відгукнулася Фінляндія: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського отримала матеріальну допомогу від мережі Університету мистецтв у Гельсінкі, який об'єднує Академію образотворчих мистецтв, музичну Сібеліус Академію та Академія театру (<https://docs.lib.purdue.edu/iatul/2021/thursday/5/>). Завдяки дбанню бібліотек Ради цих мистецьких академій НБУВ змогла придбати антивірусне програмне забезпечення, за що ми дуже вдячні її директорові Томмі Харью (Tommi Harju) та його співробітникам, які забезпечили нас актуальною допомогою для підтримки ресурсів. Оскільки антивірусні програми сьогодні використовуються також й для активізації роботи музичного та образотворчого відділів НБУВ задля створення електронного каталога, підготовки виставок, оцифрування літератури, така донорська допомога значно покращила ситуацію з підготовкою ресурсів та обслуговуванням користувачів.

Неоціненну допомогу для роботи відділу реставрації та консервації та відновлення пошкоджених книжкових фондів має реставраційні матеріали для збереженості унікальних рукописних та книжкових фондів та пакувальний матеріал, що ми отримали за сприяння Британської бібліотеки. Її багаторічний керівник Ролі Кітінг (Roly Keating) перший відгукнувся на заклики підтримки України, широко представив НБУВ у соціальних мережах як національну бібліотеку, яка володіє неоцінним культурним скарбом, які слід підтримувати у воєнні часи. 28 лютого 2022 р. Р. Кітінг оприлюднив звернення з приводу агресії Росії, висловив свою солідарність із Національною бібліотекою України імені В. Вернадського і наголосив, що хоча бібліотеки мають завжди зберігати політичний нейтралітет, масштаб і серйозність трагічних подій в Україні вимагають негайного виявлення підтримки та солідарності. Того ж вечора годинникова вежа будівлі Британської бібліотеки у Лондоні була підсвічена у кольорах українського прапора [6, с. 117]. Британська бібліотека здійснює широку підтримку науково-інформаційного

та культурологічного контенту. Вона залучила багато британських донорів завдяки матеріально-технічній та фінансовій підтримці Міжнародного альянсу із захисту спадщини в зонах конфлікту (International Alliance for the Protection of Heritage in Conflict Areas, ALIPH), Інституту консервації 3 (Institute of Conservation, ICON) та Міжнародної ради музеїв (International Council of Museums, ICOM), що організували у липні 2022 р. передачу до України консерваційного матеріалу. У вересні 2022 р. було також зібрано цілу студію консервації в Лондоні, яку передали до Національного науково-дослідного реставраційного центру України у Києві. Цим акціям у підтримку України була присвячена окрема ілюстрована стаття «Підтримуючи Україну» («Supporting Ukraine») у грудневому номері 2022 р. бюлетеня для працівників ББ «Shelf Life» [6].

Тим самим вдалося відновити діяльність відділу консервації і реставрації НБУВ, організувати роботу з пошкодженими примірниками бібліотечних фондів, а також має стати сьогодні учасником роботи з оцифрування наших унікальних рукописів, стародруків, архівів, газет та інших фондів. Відділ реставрації працює не лише з фондами нашої Бібліотеки, а й інших наукових бібліотек.

Виступаючи з підтримкою міжнародної конференції НБУВ у жовтні 2023 р. «Бібліотека. Наука. Комунікація. Актуальні проблеми збереження та інноваційного розвитку наукових бібліотек», директор Британської бібліотеки Роли Кітінг підкреслив, що *«Не зможу, навіть, пригадати часи, коли роль національних бібліотек у загальному глобальному прагненні щодо збирання, зберігання та забезпечення доступу до спадщини народів для вільного користування науковців, сьогодні і у майбутніх поколіннях, була б настільки вагомою. Надзвичайно важливим у часи глобальної кризи і натиску, під яким перебуваєте ви та багато інших народів світу, є об'єднання з метою обміну знаннями, прояву солідарності стосовно один одного та запозичення найкращого досвіду»* (<http://www.nbu.gov.ua/node/6282>).

Особливу вдячність слід висловити керівництву CENL, у склад котрого входять директори і президенти національних бібліотек Європи, які організували гуманітарну допомогу НБУВ та бібліотекам Міністерства культури та інформаційної політики України. Керівництво CENL сьогодні здійснює Франк Шольце (Frank Scholze), який брав активну участь в організації бібліотечного об'єднання «Kulturgutschutz Ukraine» у Німеччині. Разом зі своїми заступниками Уте Швенс (Ute Schwens) та Міхаелем Фернау (Michael Fernau) та генеральним директором Берлінської державної бібліотеки (Пруська культурна спадщина) Ахімом Бонте (Achim Bonte) (з 2021 р.) організували велику роботу щодо врятування культурної спадщини музеїв, бібліотек, архівів України. Роботу організували наші колеги з Національної бібліотеки у Лейпцигу – директор бібліотеки Штефані Пройсс (Stephanie Preuss) та керівник відділу консервації Німецької національної бібліотеки у Лейпцигу Тіна Боде (Tina Bode). Активною силою допомоги нашій бібліотеці став керівник відділу літератури Східної Європи Державної бібліотеки у Берліні Олаф Хаманн (Olaf Hamann), члени «Kulturgutschutz Ukraine». У березні 2022 р. уповноважений Федерального уряду з питань культури та ЗМІ (Bundesregierung für Kultur und Medien, далі ВКМ) запустив Українську мережу

захисту культурних цінностей, яка збирає та координує інформацію про ситуацію у сфері культури та людей, які беруть участь на місцях, а також про існуючі потреби та пропозиції допомоги [1]. Фінансування мережі з боку ВКМ закінчилося у грудні 2022 р. У серпні 2023 р. Міністерство закордонних справ виділило фінансування на захист культурних цінностей України на 2023 р. (https://www.dnb.de/DE/UEber-uns/Ukraine/ukraine_node.htm). Діяльність Німецької національної бібліотеки (Берлін, Лейпциг, Франкфурт-на-Майні) відображена на спеціальному ресурсі #StandWithUkraine: https://www.dnb.de/DE/UEber-uns/Ukraine/ukraine_ukrainisch.html?nn=1158766 та <https://blog.sbb.berlin/standwithukraine/>.

Олаф Хаманн виступав на численних конференціях, надавав інтерв'ю щодо допомоги Україні, зокрема бібліотекам, архівам, музеям. Вітаючи щорічну конференцію в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, Олаф Хаманн підкреслив важливе значення конференції та наголосів, що у Німеччині та багатьох інших західних країнах волонтери об'єдналися, щоб підтримати зусилля щодо збереження української ідентичності та збереження культурної спадщини України. Завдяки державному фінансуванню багато людей, зокрема працівники бібліотек, архівів і музеїв долучилися до підтримки та зміцнення партнерських установ в Україні. Центр допомоги українському мистецтву (Netzwerk Kulturgutschutz Ukraine), заснований у Німеччині, наразі зміг надати близько 250 тон товарів допомоги на суму близько 3 млн євро приблизно 540 культурним установам України. Безпосередню підтримку отримали Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, бібліотеки м. Львова, територіальних громад Рівненської та Тернопільської областей. Важливою в цьому контексті стала ініціатива «Збереження української культурної спадщини онлайн» (SUCHO.org). До кінця 2022 р. понад 1500 волонтерів із 38 країн скопіювали вебсайти понад 5000 українських закладів культури та зробили резервні копії на серверах за кордоном. О. Хаманн нагадав, що дані, які там зберігаються, доступні лише українським закладам культури, тому втрачені вебсайти можна відновити на ресурсі SUCHO. Організація захисту даних відбувалася Фондом пруської культурної спадщини, представником котрого є його президент, професор, доктор Герман Парцингер (Hermann Parzinger) (<https://staatsbibliothek-berlin.de/extras/allgemeines/impressum/datenschutz-privacy-policy/>).

О. Хаманн відзначив у своєму вступі на конференції в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, що Державний міністр культури та медіа Федерального уряду знову виділяє значні кошти на підтримку українських культурних установ. Підтримуючи конференцію, він підкреслив її потужність і загальноукраїнське значення професійного обговорення таких питань, які перебувають у центрі уваги бібліотечного простору України і свідчить про бажання захистити культурну ідентичність українців та бібліотечну солідарність (<http://www.nbuv.gov.ua/node/6282>).

Особливо необхідно звернути увагу на Швецію. Шведський історик, публіцист, доктор філософії, заступник директора Національної бібліотеки Швеції (до 2023 р.), волонтер SUCHO (Збереження української культурної спадщини онлайн), член робочої групи ІФЛА «Культурна спадщина для України» на підтримку

бібліотечної галузі в Україні, а також добрий друг Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського Ларс Ілшаммар (Lars Ilshammar) провів значну роботу щодо підтримки та гуманітарної допомоги Україні, зокрема – нашої Бібліотеки. Без його енергійної участі не було б можливості отримати потрібну комп'ютерну техніку, зокрема ноутбуки, моноблоки, монітори, принтери і зовнішні диски із Saving Ukrainian Cultural Heritage Online (SUCHO). За його словами, «...шкода культурному надбанню народу, незалежно від того, якій країні він належить, рівносильна шкоді культурній спадщині всього людства, бо кожен народ робить свій внесок у культуру світу». У постійному листуванні з Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського він морально підтримував бібліотечних працівників. Виступаючи на щорічній міжнародній жовтневій конференції 2023 р., що її організувала НБУВ, він дуже емоційно і відверто підтримав боротьбу українців проти російської агресії. «*Будьте впевнені <...>, ми розуміємо через які випробування ви проходите як нація, а також як бібліотечна спільнота з лютого 2022 року. Але ви – не самотні! Тільки за останні півтора року Україна та решта Європи стали набагато ближчими одна до одної не лише географічно, нас запросили відчувати та оцінити багату та унікальну українську історію та культуру, а сьогодні ви майже завжди в наших думках. <...> Я вважаю, що я промовляю тут від ширшої бібліотечної спільноти в Європі, – більш ніж готові допомогти, підтримати та бути корисними для вас практично у будь-який спосіб, відповідно до наших можливостей<...>. Я говорю про загальну боротьбу проти тиранії та тоталітаризму та за свободу слова, збереження культурної спадщини, загального доступу до знань та всіх інших невід'ємних речей, які представляють бібліотеки*» (<http://www.nbuv.gov.ua/node/6282>).

Шведська королівська академія (<https://www.kva.se/>), з якою тісно контактував Ларс Ілшаммар, фінансувала придбання двох потужних сканерів, що відбулося дбанням про підтримку української академічної бібліотеки Матса Ульріка Мальма (Mats Malm) – шведського письменника та перекладача, професора літературознавства Гетеборзького університету, який з 26 квітня 2019 р. обраний постійним секретарем і спікером Шведської академії. Ця допомога була відображена й у щорічному звіті Шведської академії за 2023 р, де вміщено також інтерв'ю Л. А. Дубровіної. Генеральна директорка Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського розповіла про життя Бібліотеки під час воєнного стану і потреби НБУВ у скануванні рукописної та книжкової спадщини.

Донорська допомога надходила напряму й від окремих закордонних благодійних організацій, зокрема було профінансовано програмне забезпечення щодо безпеки роботи серверного обладнання – від Громадської благодійної організації Фонду катедр українознавства, що фінансується за рахунок пожертв українських громад США та Канади.

Не можна не відзначити і іншу спонсорську допомогу у придбанні технологічного обладнання, необхідного Бібліотеці для оцифрування фондів: цифрової камери, мережевого сховища, жорстких дисків для оцифрування великоформатних одиниць зберігання із газетного фонду, колекцій мап, плакатів із фондів

образотворчих мистецтв тощо завдяки благодійній допомозі японського благодійника (який побажав залишитися інкогніто) та підтримки таких приватних осіб, як Катя Федай та Ольга Чімен, які у спілкуванні із завідувачкою газетного відділу НБУВ Наталією Носкіною переконалися у вкрай важливій підтримці оцифрування газетних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. У придбанні цього обладнання, було забезпечено роботу з врятування складних широкоформатних матеріалів НБУВ. Подароване ними обладнання надасть можливість прискорити оцифрування газетних та інших, насамперед, великоформатних фондів Бібліотеки, мережеве сховище забезпечить надійне зберігання даних, а компактний формфактор отриманого обладнання – швидке фізичне переміщення цих даних у захищене сховище. Надана благодійна допомога високо оцінена колективом Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, котрий бажає своїм друзям і благодійникам здоров'я і подальших успіхів у їхній благородній справі (<http://www.nbuv.gov.ua/node/6404>).

Отже, відбулася реальна донорська допомога у цифровізації, яка дозволить забезпечити збереженість цифрової пам'яті та системи національних наукових електронних ресурсів. Надання сучасного обладнання за допомогою різних донорів та міжнародних фондів там самим забезпечує збереженість унікальних книжкових і рукописних пам'яток, а також наукових ресурсів України, які представляють великий інтелектуальний потенціал знань, посилюють гарантії протистояння загрози знищення під час війни.

Це стало головним аргументом для зміни стратегії Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на період війни [8]. Пріоритетом стали, безумовно, прискорення оцифрування історико-культурних фондів та джерел наукових знань із метою збереження інформації та надання її у відкритому доступі для користувачів. Відбувається ґрунтовний аналіз пріоритетів у створення плану відбору та послідовності оцифрування спадщини на засадах розроблених ще на початку ХХІ ст. методичних рекомендацій щодо критеріїв відбору книжкових пам'яток для оцифрування [3].

Особлива вдячність також Національній бібліотеці Польщі, яка забезпечила нас протипожежним обладнанням, в тому числі необхідною кількістю вогнегасників, іншими спеціальними протипожежними засобами. Величезна подяка директору Бібліотеки Народової Томашу Маковському (Tomasz Artur Makowski), польському бібліотекарю та історику, голові Національної Бібліотечної Ради Польщі та Комітету диджиталізації при Міністерстві культури та національної спадщини Польщі тощо. Окрім того, він доклав багато зусиль до працевлаштування українських біженців та професійних бібліотекарів, передусім наших співробітників, підтримки стажування та участі у роботі IFLA в 2022 р. Тим самим з'явилися можливість нашим співробітникам взяти участь у конференціях та інших міжнародних заходах, організувати зв'язки із закордонними культурними фондами, які готові підтримувати нашу Бібліотеку. Багато з національних бібліотек та Консорціум європейських наукових бібліотек організовували літні школи, онлайн навчання для співробітників, запропонували проекти та гранти, вебінари тощо.

Влітку 2023 р. було складено нові плани оцифрування бібліотечних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, де вказувалися конкретні списки рукописів, книг та інших видів бібліотечних фондів, можливі обсяги копіювання. Також було обговорено пріоритети копіювання та послідовності робіт із вибору рукописів і книг на копіювання та складено списки рукописних та книжкових пам'яток [4]. До цього часу у нас був лише один потужний цифровий сканер, який працював на потреби всієї Бібліотеки та виконання сканування як послуг для користувачів НБУВ. Тому з 17 млн одиниць (понад 3 млн рукописів, стародруків та рідкісних видань, архівних та книжкових колекцій та ін.), які у нас зараз зберігаються, ми змогли за попередні роки зробити «Цифрову бібліотеку культурної спадщини», яка представлена на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та продовжує поповнюватись.

Нові сервери та сховища даних, надані німецькими колегами, дозволили провести велику роботу з перенесення та інтеграції усіх електронних ресурсів НБУВ, відкрити перспективи включитися до ресурсів Європейської наукової інфраструктури, що також обрано нами як пріоритетний напрям. Наша Бібліотека є вагомим складником цифрової інфраструктури знань України, ми здійснюємо комплексну інформаційну підтримку науки та освіти в Україні під час війни, а також готуємо інформаційну аналітику для органів влади. НБУВ, яка виконує функції не лише національної, а й головної наукової бібліотеки, розвиває бібліотечний портал Національної академії наук (далі НАН) України LibNAS та Репозитарій Академії наук з орієнтуванням на інтеграцію до міжнародних та європейських цифрових комунікацій понад 200 наукових установ НАН України по різних галузях знань. Бібліотека увійшла до складу спеціальної робочої групи Національної академії наук України, яка взяла на себе розробку питань концепції та засад приєднання до Європейської хмари відкритої науки (EOSC) та входження до європейської інформаційної наукової інфраструктури. Ми розробляємо національний сегмент е-інфраструктури відповідно до міжнародних стандартів Європейського Союзу. Ці роботи розгортаються після 8 жовтня 2022 р., коли Кабінет Міністрів України прийняв постанову «Про затвердження плану щодо відкритої науки», затверджену Верховною радою України (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892-2022-%D1%80#Text>), який передбачає створення умов для національної хмари відкритих наукових даних Національної академії наук України. Директорка Інституту інформаційних технологій Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського К. В. Лобузін у своїй доповіді, присвяченій участі НБУВ у цьому проєкті «Про впровадження політики відкритої науки у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського», особливо відзначила успіхи процесу створення засад національної хмари і підкреслила, що розвивається економіка знань – процес виробництва безпосередньо знань, так званий «п'ятий сектор економіки», який не лише продукує інтелектуальний продукт, а й забезпечує належну підготовку та функціональне збереження інтелектуального потенціалу суспільства (http://www.nbuv.gov.ua/sites/default/files/all_files/202310_artilces_field_dopmat_files/2023_vchena_rada_20231012_lobuzina.pdf).

До того ж Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського погодилася взяти участь у програмі «Ініціативи дослідницької інфраструктури SENL» (CENL Research Infrastructure initiatives), що сприяє активізації процесів євроінтеграції в Україні. У 2021–2022 рр. НБУВ було забезпечено розробку інформаційної архітектури та тестової версії цифрової платформи ResearchUA, спрямованої на забезпечення розвитку цифрових послуг та агрегування контенту, забезпечення безперервного зв'язку між сумісними процесами, які виникають в процесі діяльності організації (<http://research.nbuv.gov.ua>).

Концептуальні засади інформаційної архітектури бібліотечних сервісів підтримки наукових досліджень були викладені в колективній монографії «Цифрові бібліотечно-інформаційні ресурси у розбудові наукового сегменту національного інформаційного простору» [7]. Відбувається розвиток дослідницької інфраструктури та цифрової наукової комунікації, впровадження ефективних інформаційних сервісів доступу до документів та джерел наукової інформації відповідно до сучасних міжнародних стандартів наукової комунікації шляхом поєднання традиційних і дистанційних бібліотечно-інформаційних сервісів, забезпечення наукометричного моніторингу стану і розвитку наукових досліджень в Україні. Усе це стало можливим завдяки спонсорській допомозі потужними серверами, які дозволяють інтегрувати, керувати та забезпечити безпеку цифрових ресурсів.

Висновки. Створення довготермінових планів оцифрування оптимізувало процес робіт із підготовки та створення цифрового ресурсу. Прискорення оцифрування та забезпечення збереженості фондів стало можливим завдяки турботі про нас низки європейських національних бібліотек, передусім Британської бібліотеки, Національної бібліотеки Німеччини, Шведської національної бібліотеки та Шведської академії наук, Польської національної бібліотеки, Національної бібліотеки та університетського об'єднання Фінляндії.

Завдяки донорам були придбані потужні сканери і сервери, комп'ютери, програмне забезпечення та інше обладнання, які допоможуть формувати та зберігати вже підготовлені наші ресурси і поповнювати наявні. Вони стали базовими для Цифрової бібліотеки історико-культурної спадщини і Національної цифрової бібліотеки, проєкт котрої сьогодні започаткований завдяки ІФЛА та ЮНЕСКО. Також відкриті нові перспективи прискореного створення цифрового ресурсу страхового фонду та ресурсу відкритого доступу унікальної рукописної, книжкової та архівної спадщини України.

Цим учергове підтверджена висока місія партнерства європейських національних бібліотекарів як потужного професійного об'єднання, покликаного формувати єдині цілі розвитку співробітництва, а також висловити велику вдячність численним донорам, які зробили можливість функціонування Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та підтримки електронних ресурсів у цих важких умовах.

Список бібліографічних посилань

1. Безпала Г. Війна в Україні. Німецькомовний світ на підтримку українських наукових співтовариств. *Бібліотечний вісник*. 2023. № 4. С. 129–134. DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2023.04.129>

2. Генеральний директор НБУВ виступила на Конференції європейських національних бібліотек. *Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського* : вебсайт. URL: <http://www.nbu.gov.ua/node/5926>

3. Ковальчук Г. Критерії відбору книжкових пам'яток для першочергового оцифрування. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2010. Вип. 28. С. 141–148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nrbuimviv_2010_28_14

4. Ковтанюк Ю. С. Оцифрування фондів архівів, бібліотек і музеїв України задля збереження національної культурної спадщини: доповідь-презентація. *Науково-практичний семінар з міжнародною участю «Оцифрування архівних, музейних, бібліотечних фондів задля збереження національної культурної спадщини»*, 8 червня 2023. Київ. 18 с. URL: <https://naps.gov.ua/uploads/files/press/2023/prog080623.pdf>

5. Приходько Л. Ф. Збереження цифрової культурної спадщини – імператив XXI століття: за документами ЮНЕСКО і Європейського Союзу. *Архіви України*. 2019. № 2. С. 67–92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2019_2_7

6. Стрішенець Н. Міжнародна допомога українським бібліотекам у час війни: приклад Британської бібліотеки. *Бібліотечний вісник*. 2023. № 2. С. 114–120. С. 117. URL: http://bv.nbu.gov.ua/doc/bv_2023_2_13

7. Цифрові бібліотечно-інформаційні ресурси у розбудові наукового сегменту національного інформаційного простору : монографія / колектив авторів ; відповід. ред. : К. В. Лобузін ; НАН України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Київ, 2021. 420 с. URL: <http://irbis-nbu.gov.ua/everlib/item/er-0004171>

8. Dubrovina L. Changes in the strategy priorities of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine in wartime conditions. *Бібліотечний вісник*. 2023. № 4. С. 107–110. URL: <http://www.nbu.gov.ua/node/6218>

References

1. Bezpala, H. (2023). Viina v Ukraini. Nimetkomovnyi svit na pidtrymku ukraïnskykh naukovykh spivtovarystv. War in Ukraine [The German-speaking world in support of Ukrainian scientific communities]. *Bibliotchnyi Visnyk*, 4, 129-134. DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2023.04.129> [In Ukrainian].

2. Heneralnyi dyrektor NBUV vystupyla na Konferentsii yevropeïskykh natsionalnykh bibliotek [The Director General of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine spoke at the Conference of European National Libraries]. *V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine*: website. Retrieved from <http://www.nbu.gov.ua/node/5926> [In Ukrainian].

3. Kovalchuk, H. (2010). Kryterii vidboru knyzhkovykh pamiatok dlia pershocherhovohto otsyfruvannia [Criteria for selection of rare books for priority digitization]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 28, 141-148. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/nrbuimviv_2010_28_14 [In Ukrainian].

4. Kovtaniuk, Yu. S. (2023, June 8). Otsyfruvannia fondiv arkhiviv, bibliotek i muzeiv Ukrainy zadlia zberezhennia natsionalnoi kulturnoi spadshchyny: dopovid-prezentatsia [Digitization of funds of archives, libraries and museums of Ukraine for the preservation of national cultural heritage: report-presentation]. In *Scientific and practical seminar with international participation "Digitization of archival, museum, library funds for the preservation of national cultural heritage"*. Kyiv, Retrieved from <https://naps.gov.ua/uploads/files/press/2023/prog080623.pdf> [In Ukrainian].

5. Prikhodko, L. F. (2019). Zberezhennia tsyfrovoiï kulturnoi spadshchyny – imperatyv XXI stolittia: za dokumentamy YUNESKO i Yevropeïskoho Soiuzu [Preservation of digital cultural heritage is an imperative of the 21st century: according to the documents of UNESCO and the European Union]. *Arkhivy Ukrainy*, 2, 67-92. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2019_2_7 [In Ukrainian].

6. Strishenets, N. (2023). Mizhnarodna dopomoha ukraïnskym bibliotekam u chas viiny: pryklad Brytanskoi biblioteki [International aid to Ukrainian libraries during the war: the example of the British library]. *Bibliotchnyi Visnyk*, 2, 114-120 Retrieved from http://bv.nbu.gov.ua/doc/bv_2023_2_13 [In Ukrainian].

7. Lobuzina, K. V. (Ed.). (2021). Tsyfrovi bibliotечно-informatsini resursy u rozbudovi naukovoho shementu natsionalnoho informatsinoho prostoru: monohrafiia [Digital library and information resources

in the development of the scientific segment of the national information space: monograph]. Kyiv, Ukraine. Retrieved from <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004171> [In Ukrainian].

8. Dubrovina, L. (2023). Changes in the strategy priorities of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine in wartime conditions. *Biblioteknyi Visnyk*, 4, 107-110. Retrieved from <http://www.nbuv.gov.ua/node/6218> [In Ukrainian].

Lyubov Dubrovina,

<https://orcid.org/0000-0002-1011-7910>,

Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine,

Doctor of Historical Sciences, Professor,

General Director of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

Yuriy Kovtaniuk,

<https://orcid.org/0000-0002-4120-1875>,

Candidate of Historical Sciences,

Deputy General Director for Scientific Work,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

HUMANITARIAN ASSISTANCE OF EUROPEAN PARTNERS AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF DIGITALIZATION OF THE V. I. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE COLLECTIONS

The purpose of the article is to highlight the aid of donors and European national libraries, which reveal new opportunities for the development of the scientific-informational and historical-cultural direction of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine in the conditions of digital technologies during martial law. The **methodology** involves the use of methods of analysis and synthesis of facts and trends in the development of opportunities for digitalization of cultural heritage in the activities of scientific libraries. **The scientific novelty.** The modern realities of scientific and technical assistance to the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, its digitization of collections, movement towards the European scientific space and preservation of cultural and scientific heritage fonds of the national library, modern trends in the development of electronic services of science, culture, and education are revealed. **Conclusions.** Thanks to the active inclusion in the European library community, humanitarian aid from European partners, the international organization – the Conference of European Scientific Librarians (CENL), other donors, taking into account the existing experience of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine in the field of digitization and the formation of digital resources of the cultural book heritage, new opportunities for saving it have opened up. Providing open access to the resources of scientific knowledge and participation in European projects of open science during the war helps to implement the role of the national scientific library in saving national memory, significantly expand access to scientific knowledge, develop services and thereby contribute to mental resistance to Russian aggression, understanding of one's own belonging to high standards of culture and humanism. This is once again a confirmation of the high mission of the CENL partnership as a powerful professional association, designed to form common goals for the development of cooperation, as well as to express great gratitude to numerous donors who made it possible to support the functioning of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine in these conditions.

К е у в о р д с: V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine, Conference of European National Librarians (CENL), digitization of cultural heritage, digital policy of open science, electronic resources of libraries and archives, humanitarian aid to libraries.

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine
3, Holosiivskyi Avenue, Kyiv, 03039, Ukraine
62, Volodymyrska str., Kyiv, 01601, Ukraine
e-mail: dubrovina@nbuv.gov.ua
e-mail: y.kovtaniuk@gmail.com

Стаття надійшла до редакції 11.03.2024 р.